

Türkiye’de İç Göçün Yoksulluğa ve İstihdama Etkileri

The Effects of Internal Migration on Poverty and Employment in Turkey

Asst. Prof. Dr. H. Yunus Taş (Yalova University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Selami Özcan (Yalova University, Turkey)

Abstract

Migration, which is persons movement to another location geographically, is usually predicated on economic, social and political reasons. Based on economic reasons, because of differences of region or intercity’s economic conditions. To put it another way, move from regions ,which have underdeveloped economy to developed regions of labor forces. Thus, developed regions about economic terms, are waited become a “center of attraction”. It is discussed after a particular rate immigrated to there immigrants can’t find the desired conditions employment. In this study, the problems experienced in cities, which are sending immigrants, with internal migrations’ structures and ways of Turkey will be examined. For this purpose, migration and its results’ social structure of the last 50 years in Turkey will be examined.

1 Giriş

Göç, yerleşmek amacıyla bir yerleşim yerinden, başka bir yerleşim yerine doğru gerçekleşen mekân değiştirme eylemidir (Keleş, 1998). Ancak bu tanımlama göçün daha çok demografik sürecine vurgu yapmakta, göçün içeriğini anlatmak bakımından sınırlı kalmaktadır. Bu açıdan göç, mekânsal bir yer değiştirme hareketinin yanı sıra, sosyal formasyonların ekonomik, politik ve kültürel yapıların ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan, söz konusu yapılar üzerinde de önemli değişim ve dönüşümlere yol açan bir olgudur (Özer, 2004: 11; Kaygalak, 2009: 9).

Tarih boyunca birçok sebepler insanları göçe zorlamıştır. Dünyada her sene milyonlarca insan, ekonomik, sosyal, güvenlik, sağlık, doğal afetler veya daha iyi yaşam şartlarını elde etmek gibi birçok nedenle göç etmektedir. Yaşanan bu göçler, toplumlar arasında farklı bir şekilde bulunan imkânlardan yararlanma isteğinin bir sonucu olabildiği gibi çevreyle ilgili dayatmalar, otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, mecburi iskânlar ve savaşlar gibi bir çok nedenle ortaya çıkabilmektedir. Günümüzde göçlere kaynaklık eden nedenler arasında, yoksulluk, işsizlik, siyasal koşullar, askeri çatışmalar, tarım alanlarına teknolojik aletlerin girmesi, hızlı nüfus artışı, sosyal ve kültürel imkânlardan yararlanma isteği, gidilecek yerin iş yönünden çekiciliği, haberleşme ve ulaşım imkanlarındaki gelişmeler olarak sıralanabilmektedir

Türkiye’de yaşanan iç göç süreci 1950’li yıllardan itibaren kırsal ve kent arasındaki farklılıklar, kentleşme) süreci, geçekundu kültürünün ortaya çıkması göçün yönünün aslında farklı bir yöne doğru olduğunu doğrulamaktadır. Göç sadece var olan yerleşim yerindeki bir değişikliği değil, toplumsal yaşam alanındaki değişikliği de içermektedir. Göç bir yönüyle ülkede var olan imkân ve olumlu şartlardan mümkün olan en yüksek oranda yararlanma isteğinin bir ifadesidir.

Türkiye’ de 1950’ li yıllardan itibaren başlayan göçlerle kentleşme sürecinde hızlanmış ve böylece belli bölge ve şehirlerde nüfus, yoğunlaşmaya başlamıştır. Türkiye’ de iç göçlerin, ekonomik yönden geri kalmış doğu bölgelerinden gelişmiş batı bölgeleri doğrultusunda meydana geldiği varsayılmaktadır. Göçe ilişkin veriler, nüfus sayımı verilerinden elde edilebilmektedir. Türkiye’ de göçlerdeki artışa paralel olarak, bu durumu inceleyen araştırmalar da artmıştır. İç göçle ilgili araştırmalara bakıldığında, 1960’larda daha fazla olan çalışmaların 1970’ler de azaldığı ve bu azalışın sonraki dönemlerde de devam ettiği görülür.

Yukarıda sayılan bu nedenlerin dışında olan göç türleri de bulunmaktadır. Bu durumu zorunlu göçlerle ifade etmek mümkün olmaktadır. Göçleri bu anlamda öncelikle iki ana kategori ye ayırmak mümkündür. Bu nedenle karar sürecini belirleyen, irade esasına dayalı gönüllü ve zorunlu göç türlerinden söz edilmektedir. Bu iki farklı göç türünün, başlangıcı, süreci, neden ve sonuçları da farklılaşmaktadır. Gönüllü olarak göç edenler, taşınma kararlarını hür iradeleri ile almış, kendi istekleri doğrultusunda çoğu zaman ekonomik nedenler gerekçe gösterilerek, göç edecek yeri ve devamında ne gibi şartlarını kendilerini beklediğini tahmin edebilmektedir. Ayrıca beklenmeyen durumlarda yeniden eski yer ve yurtlarına dönebilme imkânları da bulunmaktadır.

Zorunlu olarak göç edenler ise, taşınma kararını istek ve hür iradeleri dışında kabullenmiş/kabullenmek zorunda kalmış kişilerdir. Bu kişiler için eski yaşam alanlarındaki olumsuz şartlar göçün nedeni olmaktadır. Göçün süreci ve göç edilecek yeri ve sonrasını da önceden tam manasıyla bilemediğinden her açıdan hazırlıksız bir şekilde yeni yaşayacağı yerlere doğru, yaşanacak sorunlardan habersizdir.

Gönüllülük, göç edilecek yerleşim yerinde karşılaşılabilecek sorunları iradi olarak kabul etmeyi gerektirdiğinden başa gelebilecek muhtemel her türlü sorunla az-çok baş edebilen güçlü birey ve toplulukların hareketini belirler. Ancak zorunlu göç kararı, kişinin iradesi dışında belirlenmektedir. Bu şekilde yola çıkan güçsüz birey ve

topluluğun, göç sürecinde ve göç sonucunda yaşanan olumsuzluklar nedeniyle aldıkları darbelerle psikolojik olarak yaşam alanlarında tanımlanamayan kimlikleriyle, kentte uyum sağlama sorunları yaşayabildiklerinden, enformel sektörün ya da işsizliğin pençesinden kendilerini kurtaramadıkları görülmektedir.

Genellikle az gelişmişlik sorunu olsa da yoksulluk birçok gelişmiş ülkenin de temel sorunlarından biri olabilmektedir. Temel ihtiyaçlardan mahrum, yoksulluk içerisinde yaşayanlar; yeterli biçimde beslenemeyen, sağlıksız koşullarda yaşayan, ortalama yaşam beklentisi düşük olanlardır. Özellikle kentte göç eden, işsiz, çok çocuklu ve yaşamlarını idame ettirecek mal ve gelire sahip olmayan birey ve aileler için yoksulluk, kendilerini içinde buldukları ve kurtulmak için stratejiler geliştirdiklerinde bile kolay kurtulamadıkları acımasız bir gerçeklik olarak varlığını kentin göç mekânlarında sürdürdüğü görülmektedir.

Göç, kentteki mekânsal ayrışmaları derinleştiren etkilerde bulunurken yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaşmasına da neden olmaktadır. Göçlerle tekrar tekrar biçimlenen kent alanlarında yoksulluk olgusu, yeni bir yüz edinmiştir. Kente göçen ve kentin eski yoksullarına benzemeyen yeni kent yoksulları, sorunlarıyla yoksulluğun farklı bir yüzü olmuşlardır. Göçlerle gelenler, kent merkezlerinde tutunamadıklarından, kendilerini kent dışındaki az gelişmiş mahallelere atmaktadırlar. Kentlerin kıyısında yaşayanlar için kente yakın olmamak, bir bakıma kentin ekonomik, sosyal, kültürel imkânlarının dışında olmak, kentin üretim sürecine katılamamak anlamına gelmektedir. Bu durumda bulunanların çoğunun düzenli bir işi ve geliri de bulunmamaktadır.

Bu anlamda kentin dış mahallelerinde göçün en önemli sorunlardan biri yoksulluk ve işsizlik olmaktadır. Son yirmi yılda Türkiye’de çok hızlı ve önemli ekonomik ve toplumsal değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler kentin yoksullarına benzemeyen, yoğun ve kitlesel göçler sonucu kentlerde biriken başta ekonomik olmak üzere, konut, sağlık, eğitim vb. sorunların yanı sıra yeni bir kültürle karşılaşmanın sebep olduğu sarsıntı ve çatışmaları yaşamak durumunda kalanlar kentin yeni sakinlerinin yanı sıra “kentin yeni yoksulları” olarak anılmışlardır (Bayhan, 1997: 28).

Kent yoksulluğunun dışında kentin yeni yoksullarının toplumsal görünümüne baktığımızda, her konuda dezavantajlı durumlarıyla, geliştirdikleri yaşam stratejileriyle var olmaya çalışan, talepleri ve sorunlarıyla çoğu zaman yalnız kalan bir kesim görmekteyiz. Bugün Türkiye’nin İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, gibi metropol kentleri başta olmak üzere Mersin, Diyarbakır, Van, Şanlıurfa ve Batman gibi diğer kentlere zorunlu göçün kattığı nüfus, yeni kent yoksulluğunun ağır sonuçlarıyla yaşamak durumunda kalmıştır.

2 Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde göç kavramı, yoksulluk ve istihdam konuları değerlendirilecek göçün ne olduğu, göç tanımlarıyla ilgili tartışmalara, türlerine, neden ve sonuçlarına aynı zamanda Türkiye’de iç göç sürecinin son 60 yıllık sürecini 1990 öncesi ve 1990 sonrası olmak üzere iki ayrı dönem üzerinden bakılarak incelenecektir. Göçün olumsuz neticelerinden biri olan yoksulluk ve yoksulluk türlerinden de bahsedilecektir. Son olarak da yine göçün sonuçlarından biri olan şehirlerdeki hızlı nüfus artışı ve işsizlik problemi anlatılmaya çalışılacaktır. Söz konusu dönemlerde yaşanan göç hareketleri arasındaki farklılıklara değinilecektir. Özellikle son 20 yılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan “zorunlu göç” üzerinde de durulacaktır.

2.1 Göç Kavramı

Göç, neredeyse tüm toplumları etkileyen, insanlık tarihiyle özdeş bir olgu olarak insanlık tarihinin bütün dönemleri boyunca var olmuş ve bugün de varlığını devam ettiren bir gerçektir. Göç kavramı ilk etapta anlamı belli bir nüfusun bir bölgeden başka bir yere olan hareketi olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte göç, kitlesel yer değiştirmenin ötesinde, sonuçları itibarıyla sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik birçok konu ve kavramı da içinde bulundurmaktadır. Bu açıdan göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi sonuçlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketi olarak tanımlanabilir (Özer, 2004: 11).

Kimi durumlarda göç, yaşanılan yerden, ulaşılmak istenen yere doğru gerçekleşen bir harekettir. Yine göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketleri olarak tanımlanabilmektedir. Bu tanımlama kalıcı olmayan göç hareketlerini dışarıda tutmaktadır. Bir açıdan denebilir ki göç, insanların yaşadıkları yeri terk edip devamlı, geçici ya da belirli bir süre yaşayacakları bir başka yere gitmeleridir. Göçün, idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı, uzun süreli ve geçici ya da belirli bir süreliğine değiştirme olayını ifade etmesi, bu değişimin, kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırsal kesimlerden şehirlere ya da bugün bazı ülkelerde görüldüğü gibi, kentten kıra doğru bir mekânsal hareketlilik olarak ta tanımlanabilmektedir (Tümertekin & Özgüç, 1998: 308).

2.2 Göç Türleri

Göçler belli özelliklerine göre birbirinden ayrılmaktadır. Kimi araştırmacılar göç olgusunu göçün şekline ve süresine, yoğunluğuna göre sınıflandırabilmektedir. Tanımlamaların bazılarında ise göçün yönüne göre bir sınıflamaya gidilirken, diğer tanımlarda göçmenin göç istekliliğine göre bir sınıflama yapılabileceğini belirtmişlerdir. Böylece göçleri beş başlık altında sınıflandırmak mümkün olmuştur.

Ayrıca buna benzer şekilde yine göçlerin sınıflandırılması mümkündür. Bunlar, zorunlu, ilkel, serbest, büyüklüğü ve zorlama olmak üzere, beş kategoriye ayrılmaktadır. Burada zorlama ile zorunlu göç arasında bir

ayrım yapmak mümkündür. Bu durumda ikisinin arasındaki farkı da şu şekilde açıklamak mümkündür. “Zorunlu göç, insanların içinde yaşadıkları koşullar gereği bir bölgeden ötekine göç etmeleridir. Zorlama göç ise insanların kendi istekleri dışında baskı ile bir yerden ötekine göç ettirilmeleridir. Göçün yönüne göre yapılan sınıflamalara göre ise göçler içgöç ve dışgöç olarak ikiye ayrılmaktadır. “İçgöçler, bir ülkenin milli sınırları içinde, dışgöçler de ülkelerin milli sınırlarını aşarak (her iki yönde de olabilir, milli sınırların içinden dışarıya veya milli sınırların dışından içine doğru) yapılan nüfus hareketleridir” (Sevim, 2000: 58).

İçgöç, “bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi yerlerin birinden ötekine yerleşme amacıyla yapılan devinim” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 63). Tekeli’ye göre ise, içgöç, günümüzde belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi iradesiyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlanmakta; ancak söz konusu tanımın aynı ülke içindeki irade dışı gerçekleşen göçleri içgöç içinde değerlendirmedeği görülmektedir (Keleş, 1998: 7).

Günümüzde içgöç, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi iradesiyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlamak Tekeli’ye göre, her toplum için geçerli bir tanım olamamaktadır. Bu tanım daha çok modern sanayi toplumları için geçerliken, tarım toplumlarında insanların toprağa bağlılıkları dikkate alındığında nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi iradesinden bağımsız olmaktadır. Bu durumda göç zorla yer değiştirmeleri değil sadece gönüllü yer değiştirmelerini kapsayacaksa bu kategorinin var olabilmesi için modern toplumun, ulus devletinin ve özgür bireyin oluşmuş olması gerekir. Ayrıca göçün belirli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanından dışarıya çıkan yer değiştirmelerin toplam sayısı olarak tanımlanması, göçün zamanda ve mekânda toplumsallaştırılmış bir değer olmasını da gerektirmektedir (Tekeli, 1998: 9–10)

Diğer pek çok göç sınıflaması ise özellikle göç edenlerin istekli olup olmamaları yönüyle belirleyici olmaktadır. Buna göre göç zorunlu ve gönüllü göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Kimi yazarlara göre gönüllü göç her ne kadar göç eden bireyin göç ettiği yerdeki değişiklikten kaynaklansa da, göç kararındaki ‘gönüllülük’, göç eden bireylerin hem göç ettiği yeni çevreyle, hem de eski çevresiyle ilişki biçimlerini önemli ölçüde etkilemektedir.” Zorunlu göç ise göç kararının gönüllü olmayışı ve kendisi dışında oluşan zorlamayla gerçekleşmiş olması, hem göçün kaynaklandığı yerle ilişkilerinin kesintiye uğramasına neden olmakta, hem de göç edilen yeni çevreyle ilişkilerinde, önemli farklılıklar doğurabilmektedir” (Erder, 1997: 144).

2.3 Göçlerin Nedenleri

Göç nedenlerine değinirsek, çok sayıda neden tarih boyunca insanoğlunu göçe zorlamıştır. Bunlarında en başında ekonomik nedenler gelmektedir. Yoksulluk ve işsizlik milyonlarca insanı yerinden yurdundan etmeye devam etmekte, gerek siyasal şartlar günümüzde gerekse de geçmişte birçok insanı göçe zorlamıştır. Yine kitlesel göçlere yol açan askeri çatışmalar, çevresel koşullardaki bozulmalar, önemli depremler, su baskınları ve volkanik patlamalar da göçlere neden olmaktadır. Kişilerin gerek ülke içerisinde (iç göç) gerekse de bir ülkeden diğerine (dış göç) göç etme nedenleri oldukça çok ve karmaşıktır. Ancak bu nedenler belli kategoriler altında toplanıp temel nedenlere ilişkin bir şeyler söylemek mümkün olabilir (Tümerterkin & Özgüç, 1998: 312).

İç göçler, kırdan kıra, kırdan kentte, kentten kentte ve kentten kıra doğru gerçekleştirilebilmektedir. Köyden veya kırdan kentlere olan göçlerin sebepleri açıklanırken, ilk olarak kentin çekiciliği ve kırın iticiliği ifadeleri kullanılmaktadır. Kentin çekiciliği, kent hayatının ekonomi, eğitim, sağlık ve refah gibi kişiye sağlayacağı imkân ve fırsatların varlığıyla ilgiliyken, kırın iticiliği ise tarımda makineleşme sonucu açığa çıkan işgücü, toprağın aşırı parçalanarak küçülmesi, kan davaları vb. olumsuzluklar bireylerin göç etmelerine neden olmaktadır. Ayrıca itici ve çekici faktörleri de şu şekilde sıralamak mümkündür. Bunlardan ilki olan itici güçler arasında çevresel, demografik, ekonomik ve siyasal baskılar yer alırken, göçmenleri varış yerine çeken çekici göçlerde hayat şartlarını iyileştirmek için ekonomik fırsatlar, kişisel güvenlik, özgürlük, ve eğitim fırsatları gibi toplumsal imkanları sıralamak mümkündür (Tümerterkin & Özgüç, 1998: 314).

2.4 Göçlerin Sonuçları

Göçün, göç eden açısından, yeni bir yaşam biçimi, yararlanacağı fırsatları artırma, mesleki ve sosyal hareketlilik sağlamak gibi olumlu sonuçların yanı sıra maddi durumun elverişsizliği, işsizlik, psikolojik sorunlar gibi çok çeşitli olumsuzlukları da olmaktadır. Göç teorilerinden biri olan “Etnisite Teorileri”, göç sonucunda ortaya çıkan bir gerçeği de göz önüne sermektedir. Farklı ırktan, dilden, dinden ve hayat tarzlarından insanların aynı ortamı paylaşma durumlarını konu etmektedir. Farklı kültürlerin göç sonucunda biraya gelip aynı ortamda bulunmaları etnisite kavramının ve bu konuda söz edilen teorik açıklamaların incelenmesini gerektirmiştir. Ayrıca göç edenlerin yeni yaşam alanlarına uyum sorunları yaşamaktadırlar (Yalçın, 2004: 76–78).

Bu uyum sorunu ise birbirinden bağımsız birçok değişkene bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Göç nedeni, göç eden kişiler, göçün türü, göçle varılan yer ve burada yaşananlar değiştikçe göç eden kişilerin karşılaştıkları uyum sorunları da değişmektedir. Örneğin, kırsal bir alandan kentsel bir alana göç eden kişilerin ve ailelerinin konumlarını ele alan birçok çalışma kaçınılmaz olarak göçmenlerin yeni vardıkları alanlara uyum süreçlerini, göç etmiş olanlarla yeni çevreleri arasındaki Kentleşme, kentleşme süreci, gecekondulaşma ve yoksulluk gibi göçün kaynaklık ettiği toplumsal olgulara değindiğimizde, göçün sonuçlarına da parmak basmış olacağız. Söz konusu olguların iç içe geçtiğini, neden-sonuç ilişkisi açısından da birbirlerine bağlı oldukları görülmektedir.

Ülkemizde kentleşme olgusu kırdan kentte doğru yaşanan göç hareketleriyle birlikte anıla gelmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi iki olgunun birbiriyle olan değişmez bağıdır. Bu bağın kurulduğu mekân olan kentlerde hem kentleşmenin, hem de kırdan kentte göçün sebep olduğu değişimlerin sonuçları, nüfus yoğunluğu ve buna bağlı yasadışı yapılaşma olgusudur. Demografik etmenler arasında yer alan nüfus artışı, insanların dünya üzerindeki paylarını sınırlayan unsurlardan biri olduğundan yoksulluk üzerinde olumsuz etkisi olmaktadır. Hanenin türü, büyüklüğü gibi özellikleri hane halkı içindeki bireylerin yaş ve eğitim durumları yoksulluk oranıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir.

3 Türkiye’de İç Göç Hareketleri

Kavramsal çerçevenin başından bu yana vurgulandığı gibi, göç bir süreçtir. Bu süreç zaman ve mekân, neden ve sonuç, gibi birçok boyutun içinde barındırdıkları değişkenler, bu değişkenlerin yapısı ve karmaşık etkileşimleri nedeniyle de karşımıza farklı farklı biçimlerde çıkmaktadır. Göç sürecinin bu hareketli yapısı göçle ilgili yapılacak her türlü çalışmanın yanı sıra, sürecin anlaşılmasını ve yorumlanmasını da zorlaştırmaktadır. İçgöç süreci de ülkelerin, bölgelerin, köylerin kendi özgün konumlarından beslendiğinden sürecin net açıklamaları bazen mümkün olmayabilir. Göçler, yönü itibarıyla iç ve dış göçler olarak iki şekilde ele alınmaktadır.

İç göç, bir ülkenin kendi sınırları içerisinde gerçekleştirilen nüfus hareketiyken, dış göç ülkeler arası bir nüfus hareketi olarak anlaşılmalıdır. Bu çalışmada dış göç olgusundan söz edilmeyecek, içgöç olgusu ve Türkiye’deki sürecine ilişkin açıklamalara yer verilecektir. Ayrıca Türkiye’de gerçekleşen içgöç hareketlerini tarihsel bir ayrıma göre tanımlamak yerine göçün yönü açısından ele alındığında, Türkiye’de ki içgöçleri dört ayrı kategoride incelemek mümkündür. Bunlar; “köyden kentlere basamaklı göç, köyden büyük kentlere sıçramalı göç, kentler arası basamaklı göç, kentlerden büyük kentlere sıçramalı göç” tür (Sezal, 1996: 150).

Bazı yazarlara göre Türkiye’de yaşanan bu karmaşık göç yönünün süreçlerinin tam yaşanmadığı için kentleşmeyi geciktiren unsurlar olarak değerlendirmektedir. Türkiye’de iç göçü açıklamaya yönelik düşünceleri incelediğimizde ise konuyu şu şekilde özetlemek mümkündür (Sezal, 1996: 150).

- Kırsal yapıdaki teknolojik dönüşüm
- Bazı önemli kentlerde sanayinin hızla genişlemesi
- Türkiye’deki hızlı nüfus artışı
- Köyün itici ve kentin çekici nedenleri
- Kırsal kesimdeki kan davaları ve terör olayları olmaktadır (Yalçın, 2004: 115–119).

Bu temel etkenler sonucu yaşanan iç göçlerin, zamansız ve plansız yapılması ülke içinde önemli problemlere neden olmuştur. İç göçlerde en çok rastlanan özellik ülkelerin gelişmekte olan bölgelerinden gelişmiş bölgelerine doğru olan göçlerdir. Örneğin İtalya’nın Mezzogiorno bölgesinden daha kuzeyindeki sanayi alanlarına, Norveç’in kuzeyinden Oslo ve çevresine, Türkiye’de Doğu ve Güneydoğudan Marmara başta olmak üzere diğer bölgelere yapılan göçler gibi (Tümertekin & Özgüç, 2002: 335)

Bu çalışmada Türkiye’nin iç göç süreci, nüfusun aynı ülke içinde yeniden yerleşim anlamında, 1990 öncesi ve sonrası olarak ele alınıp değerlendirilecektir. 1990’a kadar ki göçlerin itici, çekici, iletici gibi nedenleri söz konusuysen, 1990 sonrası göçlerin o yıllarda tırmanışa geçen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki terör olayları, en başta buralarda yaşayan halkı tehdit eder duruma gelmesiyle, köy ve mezralardaki halkın can ve mal güvenliği nedeniyle zorunlu olarak göç ettirilmesi. 1990 sonrası göç süreci, Türkiye göç tarihine yeni bir göç şekli eklemiştir. Literatüre “zorunlu” ve “zoraki” gibi adlarla geçen bu süreç önceki süreçlerden tamamen farklı ve süreci yaşayanlar açısından travmatik sonuçlar doğurmuştur.

3.1 Türkiye’de 1990 Öncesi İçgöç Hareketleri

Türkiye’deki göç hareketlerini içgöç bağlamında üç döneme ayırmak mümkündür. Bu üç dönem ise : “1950-1960”, “1960-1970-1980” ve “1980-1990” şeklinde sınıflandırılabilir. Özellikle 50’li yıllarda başlayan ve hızlanan içgöç daha çok ülkede kırsal alanlardaki dönüşümün hız kazanması, bir anlamda “istenmeyen şekli”, ile açıklanabilirken, 60’lı yılların sonları ile 70’li yıllar ve 80’lerin başına kadar daha çok kentsel alanlardaki dönüşümün belirleyici olduğu, bir anlamda “cazibesini” ile anlatılabilir. 1980’li ve 90’lı yıllar içinde ise, içgöç olgusu ve süreçleri modernleşme temelindeki toplumsal değişim ve dönüşümün yeni iletişim teknolojileri ile daha da yoğunlaşması sonucu ve toplumsal hareketliliğin her anlamda “iletişimciliği” etkenlerin oldukça artması ile yeni bir döneme girilmiştir.

Göç olgusu, dünyada daha ziyade 1950’li yıllarda Türkiye’de ise ancak 1960’lı yıllardan itibaren ağırlıklı olarak çalışılmaya başlanmıştır. Bu durum göç olgusunun geçmişini daha öte tarihlere dayandırılmaz anlamına gelmeyeceği gibi göçle ilgilenen bilim insanlarının da konuya ilgisiz kalmalarının ötesinde, göçün ülkelerin nüfus hareketleri içerisinde dikkati çeker bir konuma gelmesiyle hız kazanmış olmasıdır (Özcan, 1998: 78).

3.2 Türkiye’de 1990 ve Sonrası İçgöç Hareketleri

1990 sonrası görülen göçler, siyasal politikalar sonucunda zorunlu olarak ortaya çıkmıştır (Akşit, 1998: 28–29). 1990’lı yıllar boyunca köylerini terk etmek zorunda kalan yüz binlerce insanın büyük kentlere ve

kendilerine yakın kentlere göçmesi sonucunda, bu kentlerde nüfus patlamasıyla birlikte kentlerin gelen nüfusu kaldıramamasının doğurduğu birçok problem gündeme gelmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'deki iç göçün, son 40 yıldır gözlenen nüfus hareketinden farklı bir yapı arz ettiği görülmüştür.

Ülkenin doğusunda yer alan bölgelerde güvenlik nedeniyle yaşanan göçler, ekonomik nedenli içgöçlerden farklıydı. Başlarda büyük kentlere olan göçlere diğer kentlerde eklenmiştir. Türkiye toplumu söz konusu iç göçlerle en büyük mekânsal değişimi yaşamak durumunda kalmıştır. Önceleri İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, gibi büyük metropollerdeki içgöçle oluşan gecekondü mahallerinin medyaya yansıyan toplumsal görünümünün benzerleri Adana, Mersin, Diyarbakır, Van, Şanlıurfa gibi illerde de görülmüştür.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da devletin 'güvenlik nedeniyle' boşalttığı ve yaklaşık olarak 3200 köy ve göçe zorlanan 385.000 köy sakini bulunmaktadır. Zorunlu göç konusunda yapılan araştırmalarda, zorunlu göç edenlerin 1990 sonrasında önemli bir yüzdesinin bölgede can ve mal güvenliklerinin sağlanmaması nedeniyle göç ettiklerini belirtmektedirler, bunun nedeni olarak da PKK ve kolluk kuvvetlerinin baskısını göstermektedirler. Zorunlu göç konusunda yapılan çalışmalarda, göç etmek zorunda kalanların geldikleri yerlerde çok zor koşullarda yaşadıkları, göç edenlerin çoğunun yoksulluk sınırının altında yaşarken, konut, yiyecek, ve sağlık hizmetlerinin yokluğundan kaynaklı sorunlarla uğraşırken bu göçmenlerin çoğu için gündelik hayatın bir yaşamda kalma savaşına dönüştüğüne yönelik açıklamalar yer almaktadır (Çakmak, 2012: 38).

Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odalar Birliğinin (TMMOB) İnsan Hakları Komisyonu tarafından yayınlanan 'Zorunlu Göç Raporu'nda: "Türkiye'nin güneydoğusunda 1990'lı yılların başlarında yoğunlaşan köy boşaltma ve zorla göç ettirme olgusu 1999 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönem içerisinde yaklaşık 3700 yerleşim alanından üç milyondan fazla bir nüfus kendi iradeleri dışında yaşadıkları alanları terk etmek zorunda kalmıştır. On altı yıllık çatışma ortamında yalnızca yerleşim alanları yakılıp boşaltılmakla kalmamış, aynı zamanda yaylalara çıkmak yasaklanmış, binlerce dönüm orman yakılmıştır. Boşaltılan, yakılan ve yıkılan yerleşim alanlarında mevcut yol, su, elektrik gibi temel altyapı olanakları da yok olmuştur. Tarlalar kullanılamaz hale gelmiştir. Meyve bahçeleri yok edilmiş, ağaçlar kesilmiştir. Boşaltılan köylerdeki arazi ve mülkler köy korucuları tarafından hem tahrip edilmiş hem de bunlara korucular tarafından el konulmuştur" (TMMOB, 2009).

TMMOB'nin 'Zorunlu Göç Raporu', devletin çeşitli sosyal, ekonomik ve güvenlik vb. konularda aldığı kararların yerine getirilmesi aşamasında nüfusta oluşan hareketliliğin zorunlu göçü ifade ettiğini belirtir ve cumhuriyet tarihinin en kitlesel zorunlu göçünün 1980 yılından sonragerçekleştiği ifade edilmiştir. 12 Eylül 1980'den itibaren devam eden sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları, güvenlik nedeniyle köy boşaltma, bölgede yaşanan silahlı çatışmalar, yayla, mera yasağı, kontrollü gıda uygulaması gibi uygulamalar olduğunu ifade etmektedir (TMMOB, 2009).

Bir başka çalışma Başak Kültür ve Sanat Vakfının Aralık 2003'te başlayıp (Kadıköy, Üsküdar, Ümraniye, Beykoz, Maltepe, Kartal, Pendik, Sultanbeyli ve Tuzla) 9 ilçede yürütülmüştür. Dokuz ilçeye yerleşen 500 aile ve 369 çocuk ile görüşülmüştür. Zorunlu göçün çocuk, gençler ve aile üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırma sonuçları, 1989-1999 yılları arasında zorunlu göçle gelen ailelerin ekonomik, sosyal-kültürel, demografik sorunlarla boğuştuğunu ortaya çıkardı, özellikle çocukların bu süreçten çok etkilendiğini gözler önüne serdi: Çocukların dil, kültürel uyum konusundaki problemleri, okumayıp çalışmak zorunda kalmaları, sosyal güvenceden yoksun çocukların sağlık hizmetlerinden faydalanamamaları gibi bir çok sorun yaşadıkları görülmüştür.

Yaygın olan işsizlik göç edilen yerlerdeki işsizliğin daha da çok artmasına neden olmuştur. Göç edenlerin bu yerlere ne maddi ne de manevi bir kaynak getirmemeleri buraların oldukça sınırlı olan kaynaklarının daha çok tüketilmesine neden olmuştur. Göçmenlerin emeğini ucuza pazarlaması iş gücü piyasasının düşmesine neden olmaktadır. Emek karşılığı alınan ücretlerin düşmesinin yanı sıra yukarıda sayılan sorunların tamamı buralarda eskiden beri yaşayan insanların bu yeni gelen insanlara karşı düşmanlık ve ön yargı içinde yaklaşmasına neden olmaktadır. Bu tür bir tutum ise yeni gelenler ile eskiler arasında zaten var olan kültürel ve toplumsal uçurumun giderek büyümesine neden olurken, belli kesimlerin bu durumu istismar etmesine yol açmaktadır. (Peker, 1999: 28).

3.3 Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Türkiye'de esas olarak göçler 1950 li yıllardan sonra nispetten daha fazla artmıştır. Bu durumun bir çok sebeplerinden en önemlisinin sosyal ve ekonomik olduğunu belirtmekte yarar vardır. 1950'li yıllarda Türkiye'nin çok partili sisteme geçişi ve özgürlüklerle birlikte yolların yapılarak ulaşım imkanlarının artması ve köylünün adeta kabuğunu kırıp büyük şehirlere doğru akın ettiği bir dönem olarak tanımlamak mümkündür. Tablo 1 incelendiğinde bu durumu açıkça görmek mümkündür.

Tablo 1'e baktığımızda 1927 ile 1950 arası dönemdeki Türkiye nüfusu ve bu nüfusun kent ve kıra göre dağılımının kentli nüfusun % 0.72 oranında arttığı görülmektedir. Buradan kent nüfusunun bu dönemde sayı bakımından durağan olduğu yani fazla bir göç hareketi görülmemektedir. 1950'li yıllardan önce Türkiye'de artan nüfusla birlikte toprağın bireyler arasında paylaştırıldığı, ölüm ve doğum oranlarının yüksek olduğu, göçün olmadığı geleneksel köy toplumlarında hane ve topluluk düzeyindeki bir hayat sürülmektedir. (Akşit, 1998: 26).

Türkiye’de 1950’li yılların kalkınma faaliyetleriyle beraber bölgelerarası farklılıklar daha belirgin hale gelmiş, hızlı nüfus artışı ve tarımda makine ve teknolojinin kullanılmaya başlanması nedeniyle içgöç ve dışgöç hareketleri hızlanmıştır. Peker, Türkiye’de 1945–1950 döneminden günümüze kadar olan içgöçleri ve kentleşme olgusunu tiplendirdiğimizde karşımıza çıkacak olan iki örüntünün altını çizmektedir. İlki 1950-1980’de yaşanan kır-kent göçü, ikincisi 1980’den günümüze kent-kent göçü tipidir. Bu iki tipte söz konusu egemen faktör gönüllü göç olgusudur derken ikinci tipte, 1990’larda güvenlik nedeniyle Doğu ve Güneydoğu’da yaşanan göçlerin sosyal sistemde ihmal edilemeyecek boyutlara ulaştığının altını çizerken bu tipin aslında ayrı bir göç tipi olduğunu vurgulamaz.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerine göre, Türkiye’nin 1927’den 1990’lara kadar kır nüfus oranı kentlere göre fazlayken, 1990’lı yıllarda kent nüfus oranının kır nüfusunu geride bıraktığı görülmektedir. Ve sonraki yıllarda da kent nüfusunda giderek daha fazla bir artış gözlenmektedir. 1990’da kent nüfus oranı %59 kır oranı ise %41 iken, 2000 yılında ise kent kapsamına giren yerleşim yerlerinin toplam nüfusa oranı daha da artarak %65’e ulaşmış kırların oranı ise % 35’lere kadar inmiştir (DİE Türkiye İstatistik Yıllığı, 2000: 48). Yaklaşık 30 yıldan bu yana ülkenin içinde yaşanan ve 1990’larda başlayan zorunlu göçlerin devam ettiğini de göz önünde bulundurduğumuzda kent nüfus oranının 2000’lerde daha da artmış olduğunu aşağıdaki tabloda yer alan TÜİK’ verileri desteklemektedir (TÜİK, 2007).

Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	Kent (%)	Köy Nüfusu	Kır(%)
1927	13.648.270	3.305.879	24.22	10.342.391	75.78
1940	16.158.018	3.802.649	23.53	12.355.376	76.47
1945	17.820.950	4.346.249	24.38	13.474.701	75.62
1950	18.790.174	4.687.102	24.94	14.103.072	75.06
1955	20.947.188	5.244.337	25.03	15.702.851	74.97
1960	24.064.763	6.927.343	28.78	17.137.420	71.22
1965	27.754.820	8.859.701	31.92	18.895.089	68.08
1970	31.391.421	10.805.817	34.42	20.585.604	65.58
1975	35.605.176	13.691.101	38.45	21.914.075	61.55
1980	40.347.719	16.869.068	41.80	23.478.651	58.20
1985	44.736.957	19.645.57	53.02	23.789.701	46.98
1995	56.473.035	33.326.351	59.01	23.146.684	40.99
2000	67.803.937	44.006.274	64.90	23.797.653	35.10
2007	70.487.917	49.747.859	70.57	20.838.397	29.43
2008	71.517.100	53.611.723	74.96	17.905.377	25.04
2009	72.561.312	54.807.219	75.53	17.754.093	24.47
2010	73.722.938	56.222.356	76.26	17.500.632	23.74
2011	74.724.269	57.385.706	76.8	17.338.53	23.20
2012	75.627.384	58.460.35	77.3	17.167.200	22.70

Tablo 1: Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Kent ve Kır Nüfusu., **Kaynak:** (TÜİK, 2011.)

Yıllar	Toplam	Şehir	Oranı	Köy	Oranı	Değişim (%)
1965	27.754.820	8.859.730	32	18.895.059	68
1975	35.605.176	13.631.101	38	21.914.075	62	9
1985	44.736.957	19.645.007	44	25.091.950	56	9
1990	56.473.035	33.326.351	59	23.146.684	41	26,8
2000	67.803.927	44.006.274	65	23.797.653	35	14,6
2007	70.586.256	49.747.859	70,5	20.838.397	29,5	14,3

Tablo.2: Çeşitli Dönemlere Göre Türkiye’de Nüfus Hareketleri., **Kaynak:** TÜİK,1965- 2007 Tarihleri arası nüfus hareketleri.

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren içgöçü ele alan araştırmalar çoğunlukla kırdan kentte ekonomik göçü ‘kentleşme, gecekondulaşma’ çerçevesinde irdelerken niteliksiz erkek işgücü üzerinde durulurdu. 1990’larda nüfus hareketlerini etkileyen unsurlara gerek Doğu ve Güneydoğu’dan diğer bölgelere, gerekse bölge içindeki ‘zorunlu göç’ de dâhil oldu. O günden bugüne mevcut çalışmalar, göç nedenleri, göç sürecine katılım, bu süreç esnasındaki yaşam deneyimleri ve göçün etkileri, göç edenlerin tutumları ve göçün sonuçları üzerinde durulmaktadır (İlkkaracan, 1998: 305–306).

Türkiye söz edilen göç hareketlerinden farklı olarak özellikle 1980’li yılların ortaları ve 1990’lı yıllar boyunca farklı bir göç hareketine tanıklık eder. “75 Yılda Köylerden Şehirlere”, adlı kitapta bu göç hareketi, kırsalın iticiliği, kentin çekiciliği ve iletici etkenlerden görece bağımsız olarak ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu

bölgelerinin kırsal alanlarından bu bölgelerin kent merkezleri ile batıdaki büyük kentlere doğru gerçekleşen bir harekettir. Bu hareket daha önceki göçler gibi ekonomik kökenli değil siyasal kökenlidir. “1984 yılında bölgede başlayan ve giderek yoğunlaşan çatışmalar, bölgedeki kitlesel göç hareketlerinin nedenidir. Terör ortamı, can ve mal güvenliğinin olmaması, geçim kaynaklarının daralması, sivil halkın bölgeden hızlı bir şekilde uzaklaşmasına yol açmıştır.

4 Yoksulluk Kavramı ve Tanımlar

Toplumsal bir sorun olarak yoksulluğun yaygınlaşması ve çözüme dönük düzenlemelerin, politikaların başarılı olabilmesi için, yoksulluk kavramına açıklık kazandırılması gerekmektedir. Kavramın tanımına açıklık getirilmesi temelde iki amacı gerçekleştirmek için yapılmaktadır. Bunlardan birincisi bu tanımla yoksulluğun öğelerinin ve nedenlerinin neler olduğunun ortaya konulmasını sağlamak, ikincisi ise yoksulların sayısının hesaplanabilmesine yol göstermektir. Yoksulluğun nasıl tanımlanacağı ve hesaplanacağı konusunda değişik yaklaşımlar öne sürülmektedir. Tanımlar yoksullara bakış açısına göre, toplumdaki topluma zaman içinde değişkenlik gösterebilmektedir. Yoksulluk araştırmalarında bazen ekonomik göstergelerin ön plana çıktığı görülürken, bazı yaklaşımlarda ise yoksulluk ile gelir eşitsizliği ilişkisine vurgu yapılmaktadır. Ancak genel olarak yoksulluk iki temel şekilde ölçülebilmektedir.

Bunlar “*mutlak yoksulluk*” ve “*görelî yoksulluk*” tür. Mutlak yoksulluk kavramı, fiziksel açıdan sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için gerekli temel koşulları ifade eden geçim düşüncesine dayandırılırken, görelî yoksulluk, her ülkeye göre değişen bir toplumun günlük yaşama katılma maliyetinden hareketle, her bir toplum için geçerli olan, geniş bir yaşam standardı düşüncesine dayanır. Bu yaklaşımlardan ilki evrensel yoksulluk standartlarıyla ölçülebilen, ikinci yaklaşım ölçülemez; çünkü mutlak olarak yoksul sayılan birey evrensel yaşam standartlarının altına düştüğü zaman dünyanın neresinde olursa olsun yoksul sayılırken, insan ihtiyaçlarının toplumdan topluma farklılık arz etmesi bu ihtiyaçların her yerde aynı olduğunu düşünemeyeceğimiz anlamına gelmektedir. 21. yüzyılda yaşamakta olan yoksulluk ise sanayi devrimi sürecinde yaşanan yoksulluktan farklı özellikler taşımaktadır. 21. Yüzyılda yoksulluk, üretim alanından dışlanmak, toplumdan dışlanmak, yalıtılmak, yalnızlık ve ihmal anlamına gelmektedir Bektas & Yankaya, 2003: 58.

4.1 Yoksulluğun Nedenleri

Şenses’in belirttiği gibi yoksulluk tanımı genişledikçe yoksulluğun nedenlerini belirlemek de güçleşmektedir. Yoksulluk nedenleri tek bir başlık altında toplanabilecek kadar basit bir olgu olmadığından değişik türlerine göre, farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Aynı zamanda yoksulluk türlerinin bütün ülkelerde ve hatta aynı ülke içinde değişik yerleşim yerlerinde aynı nedenlerle ilişkilendirilmesi bile mümkün değildir. Yoksulluğun nedenlerinin zaman içinde siyasal ve sosyo-ekonomik değişimlere duyarlılık göstererek farklılık göstermesi doğal karşılanmalıdır.

Bu açıdan yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüş ve değerlendirmeler arasında farklılıklar görülebilir. Yoksulluğun nedenlerini, kişilerin yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışı, tutumluluk derecesi ve gösterdikleri çaba gibi kişisel özellikleriyle ilişkilendiren ve yoksulların “yoksulluğun hem kurbanı hem de nedeni” olarak gören yaklaşımın yanı sıra yoksulluğu, yoksulların dışında başta ekonomi politikaları olmak üzere düşük ücretler, yetersiz eğitim ve istihdam olanakları ve ayrımcılık gibi yoksulların kendi denetimleri dışındaki “yapısal” nedenler sosyo-ekonomik sistemle ilişkilendiren yaklaşımlar, bir bütün olarak yoksulluğun nedenlerine ilişkin geniş bir yelpaze sunmaktadır.

4.2 Dünya’da Yoksulluk

Dünya yoksulluğunu etkileyen en önemli etkenler sıralanırken gıda, giyecek, yakacak, vs. gibi malzeme mahrumiyeti, ücretsiz veya ikame edilmiş kamu hizmetlerinden mahrum kalmak, sağlık, eğitim ve yol hizmetlerinden yararlanamama, alt yapı ve ulaşım araçlarından yararlanamama, servet ve gelir düşüklüğü gibi hususlar yer almaktadır (Dumanlı, 1996: 27).

Günümüzde dünya çok önemli bir dönüşüm yaşayarak üretim potansiyelini hızla geliştiriyor. Her geçen gün dünya toplam olarak daha çok katma değer üretiyor. Ama bu üretilen değerlerin dağılımının eşitsizliğini artırıyor. Dünyada 1960 yılında nüfusun en varlıklı yüzde 20’sinin gelirinin en yoksul yüzde 20’sinin gelirin oranı 30 iken 1991’de aynı oran 61’e yükselmiştir Tekeli, 2000: 55 1970’li yıllarda yoksulluk kavramı yaşamakta olan toplumsal olguları anlamakta yeterli olurken, günümüzde artık yeterliliğini yitirmektedir. Küreselleşen ve teknolojik olarak yeniden yapılanan dünya ekonomisi içinde uyum sağlayamayan gruplar ve kişiler emek piyasasından, siyasal süreçlerden, toplumsal ilişki ağlarından kolayca dışlanabilmektedir. Sanayi toplumu dünyasında sistemin yoksullara ihtiyacı varken, bilgi toplumuna geçen küreselleşen dünyada bu ihtiyaç azalmakta ve dışlanmalar yaşanmaktadır.

Neo-liberal politikaların sosyal devlet uygulamalarının sınırlanması kitleleri ekonomik değişmeler karşısında korumasız bırakmış, özelleştirmeler sonrası işsizlik yaygınlaşmıştır. Dünyanın bir bölümünde üretim artışı ve zenginleşme yaşanırken öte yandan yoksulluk artmakta açlık, eğitimsizlik ve bunların uzantısı olan şiddet olayları ve savaşlar dünya gündemini meşgul etmektedir (Gürses, 2007: 61).

4.3 Türkiye’de Yoksulluk

Bireyin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yaşaması tüm yaşam çizgisini etkileyen bir unsur olmaktadır. Bireyin sahip olduğu nitelikler ve bunları üretime katabilmesi için sistemin ona sağladığı imkanlar ve ülkenin gelişmesi bir tür karşılıklı bağımlılık oluşturmaktadır. Yoksulluk Türkiye’nin önde gelen sosyolojik bir gerçeğidir. Devlet İstatistik Enstitüsü’nün 2010 verilerine göre, Türkiye’nin % 30’u yoksuldur. Türkiye insani gelişmişlik bakımından dünya ülkeleri arasında arzu edilen seviyeden oldukça uzak görülmektedir (TÜİK, 2010). 2010 yılında Türkiye İstatistik Enstitüsü, tarafından yayınlanan bir rapora göre yoksulluk, bir önceki yıla göre azalmıştır. Kırsal ve kentsel nüfusun gelir düzeyinde iyileşme görülmektedir (TÜİK, 2009).

Ülkemiz esas olarak zengin olduğu halde, toplumda yoksul bir kesim yine de mevcuttur. Bu tür yoksulluk, ülkenin genel karakterinden değil, sistemin insan merkezli olmayışından kaynaklanmaktadır ve tamamen gelir dağılımı bozukluğunun sonucudur. Örneğin Türkiye’de yoksulluk ve yoksul kesimlerin giderek artması bu iki nedenden kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkiye hem çok az üreten bir ülkedir; hem de ülkemizde yürürlükte olan sistem gelir dağılımını son derece bozan bir yapıya sahiptir.

Sonuç olarak, önemli bir noktanın altını çizmek gerekir. Birçok yoksulluk nedeninin aynı yerleşim yerinde, ülke, bölge, il, ilçe, belde ve mahalle olabilir, birlikte ortaya çıkması bu söz konusu yerleşim yerinin yoksullukla özdeşleştirilmesi, yoksulluğu görünür kılmadığı gibi o yerlerde yoksulluk nedenlerinin birbirini güçlendirerek büyüttüğü ve yoksulluğu sürekli kıldığını unutmamak gerekir.

5 Sonuç

1950’li yıllardan bu yana göçün Türkiye’de özellikle kırdan kente doğru artan bir hareketi mevcuttur. Bu göçün en önemli sebeplerden biri önceleri ekonomik sosyal nedenler iken 1980’li yıllar ortalarından itibaren doğu ve güneydoğu illerimizdeki terör olaylarından dolayı kimi zaman zorunluluklardan kimi zaman da devlet eliyle bu bölgelerde yaşayanlar zorla göç ettirilmişlerdir. Bu nedenlerden dolayı Türkiye’de yaşanan iki farklı göç olgusu bulunmaktadır. Bu her iki göçün tabii olarak birbirinden farklı sonuçları olmaktadır. Dolayısı ile her iki göç için farklı önlemler almak gerekmektedir.

Ekonomik nedenlerle göç eden açısından, yeni bir yaşam alanına geçiş, yararlanacağı fırsatları artırma, mesleki ve sosyal hareketlilik sağlamak gibi olumlu sonuçların yanı sıra maddi durumun elverişsizliği, işsizlik, psikolojik sorunlar gibi çok çeşitli olumsuzlukları da olmaktadır. Etnisite ve yeni yaşam alanlarına uyum sorunları yaşamaktadırlar. Bu uyum sorunu ise birbirinden bağımsız birçok değişkene bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Göç nedeni, göç eden kişiler, göçün türü, göçle varılan yer ve buralarda yaşananlar değiştikçe göç eden kişilerin karşılaştıkları uyum sorunları da değişmektedir. Kırsal bir alandan kentsel bir alana göç eden kişilerin ve ailelerinin yeni vardıkları alanlara uyum süreci, kentleşme, kentleşme süreci, gecekondulaşma ve yoksulluk gibi göçün sebep olduğu toplumsal sorunlar yaşanmaktadır.

Kente göçen ve kentin eski yoksullarına benzemeyen yeni kent yoksulları, sorunlarıyla yoksulluğun farklı bir yüzü olmuşlardır. Göçlerle gelenler, kent merkezlerinde tutunamadıklarından, kendilerini kent dışındaki az gelişmiş mahallelere atmaktadırlar. Kentlerin kıyısında yaşayanlar için kente yakın olmamak, bir bakıma kentin ekonomik, sosyal, kültürel imkânlarının dışında olmak, kentin üretim sürecine katılamamak anlamına gelmektedir. Bu durumda bulunanların çoğunun düzenli bir işi ve geliri de bulunmamaktadır.

Bu anlamda kentin dış mahallelerinde göçün en önemli sorunlardan biri de yoksulluk ve işsizlik olmaktadır. Son yirmi yılda Türkiye’de çok hızlı ve önemli ekonomik ve toplumsal değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler kentin yoksullarına benzemeyen, yoğun ve kitlesel göçler sonucu kentlerde biriken başta ekonomik olmak üzere, konut, sağlık, eğitim vb. sorunların yanı sıra yeni bir kültürle karşılaşmanın sebep olduğu sarsıntı ve çatışmaları yaşamak durumunda kalanlar kentin yeni sakinlerinin yanı sıra “kentin yeni yoksulları” olarak anılmışlardır.

Türkiye’nin 1980 sonrası başlayan zorunlu göç sorunu, etkileri zaman geçtikçe çeşitlenerek artan, sadece zorunlu göç mağdurlarını değil, göç alan ve veren illerin genel nüfusunu, bu illerin sosyo-ekonomik ve kültürel dokusunu ve dolaylı olarak ülkenin bütününe etkileyen birçok önemli konu haline gelmiştir. Göç sonrası ağır bir yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşamaya devam eden zorunlu göç mağdurlarının geniş bir yelpaze oluşturan yasal, sosyal, eğitim, siyasi, kültürel, çevreye uyum ve sağlık sorunları bulunmaktadır.

Türkiye’de zorunlu göç, sadece göç veren doğu ve güneydoğu illerini değil, ülkenin bütününe etkileyen toplumsal bir hareketliliklerdir. Ülkenin batısındaki büyük kentlere doğru gerçekleşen göçler sonucu kentler nüfus olarak büyürken, hayatlarını dayadıkları tarımsal ekonomiden uzak, kentsel ekonomiye katkı yapabilmek için gerekli beceriler ve çalışma sisteminden yoksun olan bu gruplar, göçle geldikleri yerde ayakta kalmaya ve yeni çevresi ile uyum sağlamak için verdiği mücadelesinde pek çok problemle karşılaşabilmektedirler.

Bu göç grupları, kentlerin gecekondu mahallelerinde ya da yerleşim alanı olan ilçelerde genellikle tanıdıklarının yanında yaşamlarını sürdürmek ve çoğu zaman geçici işlerde çalışmaktadırlar. Tanıdık, akraba, hemşeri gibi yakın ilişkilerin gücüyle kente uyum sağlama ve kente dahil olma sürecinin sancılarını uzun bir süre çekmektedirler. Söz konusu nüfusun varlığı, kentlerde yaşanmakta olan yoksulluktan farklı yeni yoksulluk

izahlarını gerektirmektedir. Bu yeni problemlerin en çok hissedilen ve yaşananları ise işsizlik ve kentlerdeki altyapı yetersizliği, suç oranlarının artması gibi sorunların da ortaya çıkmasına neden olduğu belirtilmektedir.

Zorunlu göç sorununun ortaya çıkmasının üzerinden 30 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen, devletin çözüm ve rehabilitasyona yönelik attığı adımlar son derece geç kalmış ve yetersiz görülmektedir (2013 yılında başlatılan çözüm süreci hariç). Bu yeni durumun sonuçlarının önümüzdeki yıl ve yıllarda görebileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca zorunlu göç mağdurları için geliştirilen, 1999'dan bu yana yürürlükte olan Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) gibi projelerin geliştirilerek uygulamaya konulması Türkiye'nin normalleşmesi için önemli görülmektedir.

Hiç şüphe yok ki göçün göçenlere yüklediği en önemli sorunlardan biri olan işsizlik ve istihdam problemidir. Göçle gelen nüfusun büyük çoğunluğu kırsal alandan kent ve kentsel alanlara taşındığı için buralarda öncelikle sahip oldukları tarım ve hayvancılık vasıflarına uygun iş bulma imkanlarının olmaması nedeniyle bir anda işsizler ordusuna katılmaktadırlar. Bu durumda kendileri en büyük mağduriyeti yaşadıkları gibi yeni geldikleri mahalle ve komşularına da olumsuz etkileri kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle bu tür zorunlu göçle gelenlerin Devlet otoritesi tarafından belli bir program dahilinde çeşitli eğitim ve rehabilitasyon seminerlerinden yararlandırılması gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça:

- Akşit, B., 1998. İçgöçlerin Nesnel Ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy tarafından Bir Bakış, Türkiye'de İçgöç. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,
- Aktan, C. Can. 2003. "Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri.". *Yoksulluk Sempozyumu I.cilt.*
- Akgür, Z. G., 1997. Türkiye'de Kırsal Kesimden Kentte Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlikler (1970-1993), İl Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Bayhan, V., 1997. "Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme". Toplum ve Göç, DİE. Matbaası, Ankara,
- Çakmak, D., 2012. "Göç ve Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri: Van Bostaniçi Örneği, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Dumanlı, R., 1996. Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları, DTP, Ankara.
- Erder, S., 1996. *İstanbul'a Bir Kent Kondu Ümraniye*, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Erder, S., 1997. *Kentsel Gerilim*, Uğur Mumcu Vakfı Yayınları: Ankara.
- Ersoy, M., Şengül T., 2002. *Kentte Göç ve Yoksulluk Diyarbakır Örneği., ODTÜ Kentsel Politika Planlanması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı No:6.*, Ankara.
- Fikret Ş., 2006. *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, 4. bs., İstanbul: İletişim Yayınları.
- HÜNEE, 2006. "Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA)" Ankara, <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/index.html>.
- Özcan Y., Z. 1998. "İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar". Türkiye'de İçgöç, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kaygalak, S., 2009. *Kentin Mültecileri*, Dipnot yayınları: Ankara.
- Keleş, R., 1998. Kent bilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi: Ankara.
- Laçiner Ö., 2002. "Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak", *Yoksulluk Hâlleri* içinde, ed. Necmi Erdoğan, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi.
- Macit R., 2009. *Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya* (çev. Şule Ünsaldı), Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.
- Müderrisoğlu S., 2010. Psikolojik Gelişim, Yoksulluk ve Hak Temelli Yaklaşım: STK Uygulamalarında İlkelerden Yönteme Doğru, *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk*, (ed. Pınar Uyan Semerci), (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özer, İ., 2004. *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi: Bursa.
- Sevim, Ö., Y. 2000. "Terör Nedeniyle Elazığ'a Göç Edenlerin Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Elazığ.
- Sezal, İ., 1997. "Göçler ve Kentleşemeyen Kentler", *Toplum ve Göç*, DİE. Matbaası: Ankara.
- Şenses, F., 2006. *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Tekeli, İ., 2000. "Kent Yoksulluğu ve Modernite nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine" *Yoksulluk İçinde TESEV Yayınları* 21, İstanbul,

- TESEV., 2008. Zorunlu Göç Mağdurlarına Destek, Hizmet ve Yardım Veren Kişi ve Kuruluşlar İçin Yol Gösterici Kılavuzu, Tesev Yayınları, İstanbul.
- TMMOB., 2009. “*Van Kent Sempozyumu*”, Van.
- TMMOB, 1998. “*Bölge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması*”, Arş. Koordinatörü: Rifat Dağ, Ankara.
- Tümertekin, E., Özgüç, N., 2004. Beşeri Coğrafya; İnsan, Kültür, Mekan., Çantay Kitapevi: İstanbul, 1998. Yalçın, C., *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık: Ankara.